

فهرست مطالب

سخنی با خواننده.....	۱۳
مقدمه.....	۱۷

گفتار اول: حکمت نظری و حکمت متعالیه پیغمبر علوم

معیار قرارگرفتن نهج البلاغه مانند قرآن.....	۲۹
حکمت نظری، رهبر علوم.....	۳۲
ستون دین بودن مردم.....	۳۶
اسلامی کردن علوم.....	۳۹
مردم، عمود دین.....	۳۹
دو رسالت پژوهشگرانه.....	۴۰

گفتار دوم: برخورداری حکمت متعالیه از سیاست متعالیه

همراه بودن هر جهان بینی با حکمت عملی.....	۴۷
پاسخگو بودن مبانی هر علم به مسائل آن.....	۴۷
کوشش برای رسیدن به مرحله اجتهاد.....	۴۸

- ۵۰..... چگونگی مجتهدشدن.....
- ۵۲..... انسان، محور حکمت متعالیه.....
- ۵۴..... سیاست متعالیه، علوم انسانی و انسان‌شناسی.....
- ۵۷..... استخراج مواد از مبانی و مبانی از منابع.....
- ۵۹..... انتخاب روش در مباحث حکمت متعالیه.....
- ۶۰..... حکمت متعالیه، تربیت‌کننده خلیفه‌الله.....
- ۶۳..... سیاست متعالیه؛ ساختن جامعه خلیفه‌الله.....
- ۶۵..... روش اجتهاد در حکمت متعالیه.....
- ۶۸..... شکل‌گیری قیاس منطقی در حکمت متعالیه.....
- ۷۰..... انسان‌شناسی در حکمت متعالیه.....
- ۷۲..... سیاست الهی و سیاست غیر الهی.....
- ۷۳..... علما، واسطه میان انبیا و ائمه علیهم‌السلام و مردم.....
- ۷۴..... دیدگاه ملاصدرا درباره ولی فقیه.....
- ۷۶..... تعیین اولویت‌ها در مسائل حکومت از دیدگاه ملاصدرا.....

گفتار سوم: چالش‌های حکمت متعالیه در مسئله سیاست

- ۸۱..... دو چالش اساسی در مباحث حکمت متعالیه و سیاست.....
- ۸۲..... جایگاه مباحث سیاسی نزد متولیان حکمت متعالیه.....
- ۸۳..... داستان میرسیدشریف و پسرش.....
- ۸۴..... لزوم بازخوانی حکمت متعالیه.....
- ۸۴..... بیان معنای «الحکمة إما نظرية وإما عملية؛ إما حقيقية وإما اعتبارية».....
- ۸۵..... تقسیم حکمت از دیدگاه حکیمان متأله.....

فهرست مطالب ۷

هدف از حکمت متعالیه.....	۸۶
معنای حکمت و تخلق به اخلاق الهی.....	۸۶
راه حل چالش نخست: دقت در مفاهیم مساوات و مساوقه.....	۸۸
حکم نماز در دار غصبی بر اثر عدم مساوقت نماز و غصب.....	۸۹
دیدگاه قایلان به بطلان نماز در دار غصبی.....	۹۰
استدلال بر اساس نصوص خاص.....	۹۰
اهمیت راهکارها و روش‌ها در بحث‌های علمی.....	۹۱
مفهوم الموجود اما واحد و اما کثیر.....	۹۲
وجود جامعه و سیاست.....	۹۳
حکمت متعالیه و متدانیه.....	۹۶
حرکت اصیل از دیدگاه صدرالمثالیین.....	۹۷
مسئله جسمانیة الحدوث و روحانیة البقا.....	۹۹
انسان در مقام خلیفة الله.....	۱۰۰
پرسش و پاسخ.....	۱۰۲

گفتار چهارم: حکمت نظری و حکمت عملی و جایگاه حکمت سیاسی متعالیه

تقسیم‌بندی علوم.....	۱۱۰
تقسیم حکمت بر اساس معلوم‌شناسی.....	۱۱۱
همسان‌نبودن حکمت عملی و حکمت نظری.....	۱۱۲
تقسیم بر اساس تشکیک در حکمت متعالیه.....	۱۱۴
همسان‌نبودن مباحث سیاست با حکمت نظری.....	۱۱۵
حکمت نظری، تأمین‌کننده مبانی و مبادی حکمت عملی.....	۱۱۶

- حکمت متعالیه، تیینگر مباحث اساسی ۱۱۶
- توجه به معنای علم اخلاق ۱۱۷
- چرایی نپرداختن حکمت و فلسفه به مباحث سیاسی ۱۱۸
- وضع علم رصد در دوره‌های گذشته ۱۱۸
- وضع فقه و فقها ۱۱۹
- انقلاب اسلامی؛ احیاگر علوم و معارف و حیانی ۱۲۰
- روش ملاصدرا در حکمت متعالیه ۱۲۱
- اولین مقدمه برای اثبات سیاست ۱۲۳
- راه وحدت‌پذیری انسان ۱۲۳
- انسان، موجود ناقص ۱۲۴
- قانون انسان‌آفرین، تأمین‌کننده انسان ۱۲۴
- معارف قرآنی؛ راهگشای صدرالمتألهین در حکمت متعالیه ۱۲۶
- رابطه حقیقت و اعتبار ۱۲۸
- نیاز اساسی بشر ۱۲۹
- تدرج، تقرب و تکامل؛ مباحث بالنده حکمت متعالیه ۱۳۱
- حکمت متعالیه و سیاست ۱۳۳
- اهمیت مباحث کتاب الشواهد الربوبیه ۱۳۳
- دیدگاه ملاصدرا درباره مشروعیت و مقبولیت ۱۳۴
- تفاوت‌های شریعت و سیاست ۱۳۷
- پایان سیاست، آغاز شریعت ۱۳۸
- هدف و وسیله در بیان حضرت سیدالشهداء علیه السلام ۱۳۹
- وضع اسلام، کمونیسیم و بت‌پرستی در دهه‌های گذشته ۱۴۱

گفتار پنجم: سیاست متعالیه، سیاستی جامع

انتظار ما از عالمان هر دوره.....	۱۴۵
سیاست بلیغانه.....	۱۴۶
کلام کاشف الغطاء درباره حضرت امیر مؤمنان و امام حسین <small>علیه السلام</small>	۱۴۸
کلام حضرت امیر <small>علیه السلام</small> در نهج البلاغه.....	۱۴۸
توجه به شرایط سیاسی و اجتماعی دوره ملامصدرا.....	۱۴۹
ورود ملامصدرا به سیاست از منظر بالا.....	۱۵۰
انسان؛ پیغمبر بودن یا پیغمبرداشتن.....	۱۵۱
تبیین سیاست متعالیه از منظر حکمت متعالیه.....	۱۵۱
مشکل قوانین بشری.....	۱۵۲
نیاز موجود ناقص به مدیر و مدبر.....	۱۵۳
جامعه مانند فرد به مدبر نیاز دارد.....	۱۵۴
چالش مطرح شده درباره وجود جامعه.....	۱۵۵
معنای مساوات.....	۱۵۶
معنای مساوقت.....	۱۵۷
سنگینی بار حکمت متعالیه.....	۱۶۱
مسئله وحدت و کثرت.....	۱۶۴
علامه طباطبایی، شهید مطهری و مسئله وجود جامعه.....	۱۶۵
خداوند متعال؛ مدیر و مدبر اول جامعه و فرد.....	۱۶۸
حکمت در قرآن کریم.....	۱۶۹
جایگاه و نقش عالمان دین.....	۱۷۴

گفتار ششم: شریعت، روح سیاست

- زنده بودن سیاست با شریعت ۱۸۱
- تفاوت های حکمت های الهی با فلسفه های الحادی ۱۸۲
- قانون آزاد و قانونگذار آزاده؛ عامل حیات جامعه ۱۸۳
- روش برهانی حکمت متعالیه ۱۸۵
- حوزه مشروعیت و حوزه مقبولیت ۱۸۷
- انتخاب زعیم برای جامعه ۱۸۸
- سراج منیر بودن عقل ۱۸۹
- مقبوله عمر بن حنظله و مشهوره ابی خدیجه ۱۹۰
- اولویت های حکومت ۱۹۱
- دیدگاه مکاتب گوناگون درباره امنیت ۱۹۵
- مباحث حکمت متعالیه، الگویی برای مسائل سیاسی و اجتماعی امروز ۱۹۶
- وظایف ما در قبال هر یک از حوزه های اسلامی، توحیدی و انسانی ۱۹۸
- تهدیدکنندگان امنیت ۲۰۰
- کارشناسی در تصویب و نظارت بر قوانین ۲۰۱
- فلسفه تأسیس مجمع تشخیص مصلحت نظام ۲۰۲
- تزاخم در امور شخصی ۲۰۳
- تزاخم در امور حکومت ۲۰۴
- دنیای متوحش کنونی ۲۰۵
- مسئله ظهور امام زمان علیه السلام ۲۰۶
- قرآن و روابط ما در حوزه های محلی، منطقه ای و بین المللی ۲۰۶
- دیدگاه قرآن در باب امنیت ۲۰۷

امام موسی صدر..... ۲۱۰

گفتار هفتم: حکمت عملی و امدار حکمت نظری

رسالت حوزه..... ۲۱۶

وامدار حکمت نظری بودن حکمت عملی..... ۲۱۶

تجربه، حدس و تواتر در بوته نقد..... ۲۱۷

حکمت نظری و نظم ریاضی وار جهان..... ۲۱۹

فاعل و غایت بودن هر چه هست..... ۲۲۱

دانشگاه اسلامی..... ۲۲۳

امکان ابدی بودن ممکن الوجود..... ۲۲۳

موسیقی، زبان جهان..... ۲۲۵

گفتار هشتم: انسان، زنده الهی اندیش یا حیوان ناطق

انسان یا زنده است یا کافر..... ۲۲۷

حکمت یا حقیقی است یا اعتباری..... ۲۲۹

ابن سینا شاگرد نماز..... ۲۳۲

ابن سینای شفا و ابن سینای اشارات..... ۲۳۴

انسان، حیّ متألّه..... ۲۳۴

انسان، معمار چهار بنا..... ۲۳۷

تأثیر سیاست متعالیه..... ۲۴۰

مرز حکمت متعالیه..... ۲۴۱

اصول، فروع و اجتهاد فراگیر..... ۲۴۲

۲۴۳..... معرفت‌شناسی دین.....

۲۴۸..... نمونه‌هایی از سیاست متعالیه.....

جمع‌بندی و مروری بر مباحث

۲۵۱..... حکمت نظری و حکمت متعالیه پیغمبر علوم.....

۲۵۶..... برخورداری حکمت متعالیه از سیاست متعالیه.....

۲۵۸..... چالش‌های حکمت متعالیه در مسئله سیاست.....

۲۶۱..... حکمت نظری و حکمت عملی و جایگاه حکمت سیاسی متعالیه.....

۲۶۴..... سیاست متعالیه، سیاستی جامع.....

۲۶۶..... شریعت به مثابه روح سیاست.....

۲۶۷..... حکمت عملی و امدار حکمت نظری.....

۲۶۹..... انسان، زنده الهی‌اندیش یا حیوان ناطق.....

۲۷۵..... کتابنامه.....

نمایه‌ها

۲۷۹..... آیات.....

۲۸۹..... روایات.....

۲۹۱..... موضوعات.....

۳۱۱..... اعلام و مشاهیر.....

۳۱۵..... مکان‌ها.....

۳۱۷..... تنالگان.....

۳۱۸..... کتاب‌ها.....

سخنی با خواننده

پژوهش در حوزه اندیشه سیاسی از منظر دینی در راستای شناخت مبانی، سرشت و ساختار آن در سال‌های پس از پیروزی انقلاب اسلامی ضرورتی انکارناپذیر یافته است. ژرف‌نگری در مبانی دینی مشتمل بر عقل و آموزه‌های وحیانی و عرف جامعه اسلامی - ایرانی، شرطی اساسی در پویایی پژوهش‌ها برای دستیابی به الگوی مطلوب حکومت اسلامی در دوره جدید است؛ از این‌رو شناخت، بازخوانی، بازنگری و بومی‌سازی مسائل علم و اندیشه سیاسی، جایگاه ویژه‌ای در این پژوهش‌ها دارند.

بی‌گمان، قصد اولیه انقلاب اسلامی هدفمندی و ارتقای کیفیت زندگی مؤمنان بر اساس نص اسلامی بود. لازمه تحقق این هدف، تربیت اندیشمندان فراوان و انجام تحقیقات به‌روز، کارآمد و معتبر علمی بود که در این راستا با راهنمایی استادان و همکاری طلاب فارغ‌التحصیل علوم سیاسی، زمینه شکل‌گیری پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی در سال ۱۳۷۳ فراهم شد. تجربه نو و موفق این پژوهشگران در معرفی بخشی از میراث سیاسی عالمان شیعی و تألیف آثاری مستقل درباره مسائل نوپیدای سیاسی، زمینه را برای گسترش فعالیت‌های این مرکز و ارتقای آن به پژوهشکده‌ای مستقل فراهم کرد.

این پژوهشکده در راستای ایفای رسالت خود، تولیدات پژوهشی فراوانی را به

جامعه علمی ارائه کرده است؛ از آن جمله می‌توان به تألیف، تصنیف و ترجمه‌دها کتاب در حوزه اندیشه سیاسی اسلام اشاره کرد. چشم‌انداز آینده این پژوهش‌کنده تبدیل شدن به مرجعی علمی در زمینه اندیشه سیاسی - دینی است تا بتواند با گردآوری مهم‌ترین تلاش‌ها و اندیشه‌ها به بسیاری از علاقه‌مندان این حوزه، خدمات علمی مؤثری را عرضه کند.

هدف اصلی از طرح پژوهشی حکمت سیاسی متعالیه این است که بخشی از بنیادهای سیاست از دیدگاه حکمت متعالیه را طرح و به برخی از الزامات آن اشاره کند و متون و منابع مورد نظر در این زمینه را مطرح و برجسته نماید؛ به سخن دیگر این مجموعه در کنار دیگر مباحثی که تا کنون در این زمینه منتشر شده یا قرار است منتشر شود، با هدف تبیین ظرفیت‌های فلسفه متعالیه برای ورود به حوزه حیات اجتماعی و سیاسی و معرفی توانمندی فلسفه سیاسی اسلامی طراحی شده و در سطوح و شیوه‌های متنوع علمی در حال انجام است. این مباحث بر آن است ابواب گسترده و اهمیت بحث و نتایج و پیامدهای آن را طرح کند.

مباحث حاضر که هشت گفتار از استاد و حکیم متأله حکمت متعالیه است، به مناسبت نخستین همایش سیاست متعالیه از منظر حکمت متعالیه طرح شده و به مثابه درآمادی بر مباحث حکمت سیاسی متعالیه از دیدگاه آن استاد حکمت متعالیه است و برای بهره‌مندی دانشجویان عزیز و طلاب محترم علوم اسلامی به طور مستقل به دست چاپ سپرده شده است. همه مباحث به جز گفتار اول، پیش از این در دفتر اول و سوم مجموعه نشست‌ها و گفتگوهای سیاست متعالیه از منظر حکمت متعالیه به همراه مباحث استادان دیگر چاپ و منتشر شده است، اما اکنون در یک اثر مستقل در معرض دید خوانندگان قرار گرفته است.

همایش سیاست متعالیه از منظر حکمت متعالیه که با اشراف و سخنرانی

حضرت آیت‌الله جوادی آملی، در سوم بهمن سال ۱۳۸۷ برگزار شد، یکی از برنامه‌های طرح پژوهشی حکمت سیاسی متعالیه با مدیریت دکتر شریف لک‌زایی است که از سال ۱۳۸۴ در این پژوهشکده در دست اجراست. امید که افزون بر جامعه دانشگاهی و حوزوی، علاقه‌مندان دیگر نیز از آن بهره‌مند شوند. این ایده امروزه تا حدود زیادی در مجامع علمی مطرح است و ادبیات تولیدشده نشان‌دهنده آن است که نظر نخبگان و علاقه‌مندان حوزه فلسفه سیاسی و اندیشه سیاسی را به خود جلب کرده است. اقبال دانشجویان تحصیلات تکمیلی به انجام پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد و رساله‌های دکتری در زمینه حکمت سیاسی متعالیه ضرورت استمرار این حرکت را به منظور تمهید نظریه‌های سیاسی بر مبنای حکمت سیاسی متعالیه یادآور می‌شود. با این وصف، رویکرد اصلی دومین کنگره، نظریه دولت است که در آن به بررسی و نقش حکمت سیاسی متعالیه در تولید نظریه مطلوب دولت، کارویژه‌های دولت، نقد و ارزیابی نظریه‌های رایج دولت، تجربه حکمرانی در جمهوری اسلامی ایران و... تأکید می‌شود؛ همچنین مسئله کارآمدی دولت و تأثیر حکمت سیاسی متعالیه در دانش سیاسی نیز مورد توجه است. از این رو ضمن تمهید نظریه دولت مطلوب با رویکرد حکمت سیاسی متعالیه، نظریه‌های رقیب نیز ارزیابی و بررسی خواهد شد. اهداف دیگر کنگره عبارت‌اند از: توانمندسازی مباحث فلسفه سیاسی اسلامی؛ توجه به کارآمدی مباحث فلسفه سیاسی اسلامی؛ تمهید نظریه‌های سیاسی بر اساس حکمت سیاسی متعالیه؛ نقد و بررسی ادبیات و نظریه‌های رایج در علوم سیاسی. امید اینکه دومین کنگره که به منظور اثرگذاری بیشتر بر حوزه دانش سیاسی و به صورت تخصصی برگزار می‌شود، گامی رو به جلو باشد.

بر خود فرض می‌دانم از تمام استادان و پژوهشگرانی که در انجام این طرح

همکاری کرده‌اند، به‌ویژه از استاد ارجمند حضرت آیت‌الله العظمی جوادی آملی - حفظه‌الله - که ما را از فرمایش‌های خود بهره‌مند کرد و به شکوفایی حکمت سیاسی متعالیه مدد رساند، سپاسگزاری می‌کنم؛ همچنین از دکتر نجف لکزایی (رئیس پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی و رئیس کنگره)، آقایان سیدمهدی امامی جمعه، ابراهیم برزگر، مرحوم علیرضا صدرا، محمدعلی فتح‌الهی، منصور شاه‌ولی، منصور میراحمدی، محمد پزشکی، رجبعلی اسفندیار، مرتضی یوسفی‌راد، احمدرضا یزدانی مقدم، مرحوم ابراهیم علیپور، محمد سوری و خانم نجمه کیخا (اعضای کمیته علمی کنگره)، شریف لکزایی (دبیر علمی کنگره)، محمود فلاح (دبیر اجرایی کنگره)، پرویز کاظمی (همکار کنگره)، اعضای هیئت علمی و کارشناسان پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی و همکاران نشر پژوهشگاه تشکر و پیروزی و موفقیت همگان را از خداوند متعال مسئلت می‌کنم.

پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی در راستای ترویج علم و دانش، آثار خود را در اختیار جامعه علمی قرار می‌دهد و از انتقادهای و پیشنهادهای علمی همه استادان، صاحب‌نظران و پژوهشگران محترم استقبال می‌کند. امیدواریم این فعالیت‌ها موجبات رشد و پویایی فرهنگ سیاسی - دینی و زمینه‌های گسترش اندیشه سیاسی اسلام را فراهم کند.

دکتر مختار شیخ‌حسینی

مدیر پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی

مقدمه

اگر این مفروض پذیرفته شود که هر تمدن و نظام سیاسی، مولود اندیشه و فلسفه سیاسی است، پرسش این است که فلسفه سیاسی مسلمانان و فلسفه سیاسی انقلاب کبیر ایران (بهمن ۱۳۵۷) چیست؟ بدین منظور نیازمندی به یک فلسفه سیاسی برخاسته از فرهنگ اسلامی آشکار است. ما نیازمند آن هستیم که برای حل مسائل نظری سیاست به امتداد اجتماعی و سیاسی فلسفه اسلامی بپردازیم و با پی‌ریزی بنیادی برای سیاست، بتوانیم کاستی‌ها را جبران و راه را برای تحول و پیشرفت جامعه اسلامی فراهم کنیم. بازشناسی، بازخوانی و بازنگری انتقادی وضع موجود و ارائه فلسفه سیاسی متناسب زمانه می‌تواند ما را به سمت وضع مطلوب هدایت کند. این مهم نیز جز با بررسی مکاتب فلسفی اسلامی همانند مشاء، اشراق و متعالیه ممکن نیست. در این بررسی باید با توجه به پرسش‌ها و چالش‌ها و توجه به نقاط قوت و ضعف به منظور توانمندسازی فلسفه سیاسی مد نظر قرار گیرد. با فرض نیازمندی به عرضه چنین دانشی، بحث امتداد سیاسی و اجتماعی فلسفه اسلامی طرح شده است تا بتواند با طرح مسائل و نیازهای انسان معاصر در حوزه فلسفه سیاسی بپردازد و راه را برای توانمندسازی فلسفه سیاسی اسلامی فراهم کند.

با این وصف، در حوزه فلسفه اسلامی، فلاسفه انگشت‌شماری مؤسس مکتب

فلسفی هستند؛ مانند فارابی، ابن سینا، سهروردی، خواجه نصیرالدین طوسی، میرداماد و ملاصدرا و فیلسوفان دیگر به نوعی تابع، پیرو، شارح و مدرس مکاتب فلسفه اسلامی به شمار می‌روند؛ اما ملاصدرای شیرازی به نوعی بر ایند همه فیلسوفان گذشته است. وی با درک فلسفه مشاء و فلسفه اشراق به تأسیس «فلسفه متعالیه» پرداخت که دو قرن پس از زندگی او اهمیت و رونق گسترده‌ای یافت. بنابراین دانش فلسفه اسلامی در طی تاریخ، فراز و فرودهای بسیاری را طی کرده تا به نقطه کنونی رسیده است. اکنون راه احیای این دانش، تحول در نگاه به پدیده‌های روزمره زندگی کنونی با همه پیچیدگی‌های آن است. امروزه برای حضور چشم‌گیرتر این دانش در جامعه نیازمند تحول و امتداد سیاسی و اجتماعی آن هستیم.

از هنگام تأسیس دانش فلسفه اسلامی تا کنون فارابی مؤسس این دانش شناخته شده است؛ اما این گونه معروف شده است که پس از فارابی، فلسفه اسلامی کمتر به ابعاد سیاسی توجه کرده و مباحث سیاسی در آن رو به افول رفته است. فارغ از صحت و سقم این دیدگاه، نمی‌توان تلاش‌های اندیشوران مسلمان معاصر را برای امتدادبخشی سیاسی و اجتماعی به فلسفه اسلامی نادیده انگاشت. در ایران علامه سیدمحمدحسین طباطبایی و استاد مرتضی مطهری دو تن از احیایگران عرصه اجتماعی فلسفه اسلامی به شمار می‌روند. پس از پیروزی انقلاب اسلامی این مسئله البته دغدغه شمار بیشتری از پژوهشگران است و آثاری نیز در زمینه فلسفه سیاسی متعالیه منتشر شده است.

در این میان حکمت متعالیه که توسط صدرالدین محمد بن ابراهیم قوام شیرازی نظام و قوام یافت، امروزه یکی از مکتب‌های پرطرفدار فلسفه اسلامی و تداوم‌بخش حیات فلسفی در جهان اسلام و ایران است. با این همه تمامی زوایای

حکمت متعالیه مورد توجه و تأمل واقع نشده است؛ درحالی که برخی اظهار نظرها به نبود اندیشه سیاسی و فلسفه سیاسی در آثار و فکر ملاصدرا و حکمت متعالیه حکم می‌کند؛ اما از سوی دیگر اغلب اظهار نظرها درباره ابعاد سیاسی حکمت متعالیه فاقد استدلال و استندهای روشن است. البته در آثار شارحان و مفسران حکمت متعالیه نیز از مباحث اندیشه سیاسی و فلسفه سیاسی کمتر به صورت آشکار و مستقل بحث شده است. به علاوه کمتر آثار صدرالدین شیرازی یا دیگر حکمای حکمت متعالیه از نگاه فلسفه سیاسی تحلیل شده است. بر این مجموعه باید محدودیت‌ها و تضییقات مرسوم جامعه علمی و نظام‌های سیاسی حاکم بر اصحاب دانش و معرفت را نیز افزود که در نتیجه آن کمتر مجال برای نوآوری در مباحث اندیشه و فلسفه سیاسی پدید آمده است.

کاستی‌های مورد اشاره موجب شد طرحی پژوهشی به پیشنهاد این جانب تدوین شود و جهت توانمندسازی فلسفه سیاسی اسلامی به‌ویژه با تأکید بر تبیین ابعاد سیاسی حکمت متعالیه، به مثابه حکمتی زنده و پویا پیشنهاد شود. این بحث که در آغاز با برگزاری همایش «سیاست متعالیه از منظر حکمت متعالیه» در گروه فلسفه سیاسی، به عنوان نخستین گروه فلسفه سیاسی در ایران مطرح شد، نقطه‌های آغازینی برای پردازش موضوع حکمت سیاسی متعالیه شد. طرح پژوهشی حکمت سیاسی متعالیه که از سال ۱۳۸۴ آغاز شده و آثاری مانند مقدمه‌ای بر حکمت سیاسی متعالیه، فلسفه سیاسی صدرالمآلهین، حکمت سیاسی متعالیه، مفهوم‌شناسی حکمت متعالی سیاسی، اخلاق فلسفی از منظر حکمت متعالیه، مناسبات اخلاق و سیاست از منظر حکمت متعالیه، امنیت متعالیه، فلسفه علم سیاست و حکمت متعالیه، سیاست الهیه در حکمت متعالیه: شرح مشهد پنجم الشواهد الربوبیه، مجموعه نشست‌ها و مقالات

همایش «سیاست متعالیه از منظر حکمت متعالیه» و... به منظور امتداد اجتماعی و سیاسی حکمت متعالیه تا کنون به زیور طبع آراسته و منتشر شده است. به خواست خداوند متعال سال ۱۴۰۰ دومین همایش حکمت سیاسی متعالیه با محوریت «دولت» برگزار شد. استادان و پژوهشگران به منظور غنابخشی و توانمندسازی فلسفه سیاسی اسلامی مباحث جدیدی را مطرح کردند. آیت‌الله جوادی آملی به مناسبت موضوع همایش، مطالب و مباحثی را بیان کردند که میزان اهمیت آنها موجب جمع و انتشار آنها در یک اثر مستقل گردید.

ضمن سپاس ویژه از حکیم متأله معاصر و استاد ارجمندم آیت‌الله جوادی آملی که زمینه گفت‌وگوشود در باره حکمت سیاسی متعالیه را برای مشتاقان فلسفه سیاسی فراهم آورد، باید گفت ایشان در طی هشت سخنرانی با بیان مباحثی پُر بار، مفید و مؤثر، بنیادی برای حکمت سیاسی متعالیه پدید آورد که راهنمای بسیار خوبی برای علاقه‌مندان به این بحث‌ها خواهد بود. این جانب در طی سال‌های پیاپی با حضور در درس خارج فقه ایشان (از سال ۱۳۷۸)، از مباحث اجتهادی آن فقیه و حکیم متأله بهره گرفته‌ام. اکنون نیز در حوزه فلسفه سیاسی در پی در انداختن طرحی نو، باب گفت‌وگوشود با حضرت ایشان آغاز شد که به خواست خدا میوه‌های شیرین آن نصیب رهپویان این طریق خواهد شد. به یقین مباحث آن حکیم فرزانه که جلوه بارز حکمت متعالیه در دوره معاصرند، می‌تواند به تداوم این راه کمک بسیاری کند. این مباحث مسیر دشوار تأسیس و توانمندسازی فلسفه سیاسی اسلامی را هموارتر ساخته، بر دلگرمی مشتاقان این حوزه از دانش فلسفه سیاسی اسلامی و ایرانی می‌افزاید.^۱

۱. درباره شخصیت فکری و جایگاه و مقام ایشان در حکمت، که به حق گفته شده «مصدق بارز شجره

گفتنی است عنوان‌ها و موضوع‌هایی که در کمیته علمی نخستین همایش با عنوان سیاست متعالیه از منظر حکمت متعالیه به تصویب رسید، در چهار محور بدین شرح است:

کلیات: با موضوع‌هایی چون جایگاه حکمت متعالیه در اندیشه سیاسی اسلامی، الزامات ورود حکمت متعالیه به عرصه سیاست، قبض و بسط اندیشه سیاسی در حکمت متعالیه و بررسی و تحلیل آثار حکمای حکمت متعالیه (به‌ویژه صدرالمতألهین و امام خمینی) از منظر اندیشه سیاسی؛

مفاهیم: با موضوع‌هایی چون انسان‌شناسی، نبی‌شناسی، امامت و ولایت، آزادی و اختیار، تحلیل فلسفی مشروعیت، تحلیل فلسفی عدالت، تحلیل فلسفی قدرت و تحلیل فلسفی امنیت در حکمت متعالیه؛

مناسبات: با موضوع‌هایی چون رابطه کلام و فلسفه سیاسی، نسبت اخلاق و سیاست، رابطه سیاست و شریعت، فلسفه سیاسی متعالیه و فلسفه‌های سیاسی جدید و بررسی تطبیقی حکمت متعالیه، حکمت مشاء و حکمت اشراق از منظر فلسفه سیاسی؛

تاریخ اندیشه: با موضوع‌هایی چون شیوه تعامل صدرالمتألهین با حکام صفوی، مقام صدرالمتألهین در تاریخ فلسفه سیاسی اسلامی، تأثیر حکمت متعالیه بر اندیشه سیاسی متفکران مسلمان معاصر و پیروان حکمت متعالیه و نقش آنان در تحولات سیاسی و اجتماعی معاصر به‌ویژه نهضت مشروطه و انقلاب اسلامی.

→

طیبه حکمت» است (ر.ک: عبدالله جوادی آملی؛ رحیق مختوم: شرح حکمت متعالیه؛ تنظیم و تدوین حمید پارسانیا؛ قم: مرکز نشر اسراء، ۱۳۷۵).

همچنین محورهای دومین کنگره با عنوان حکمت سیاسی متعالیه که با محوریت بحث دولت انجام شد، عبارت‌اند از:

۱. نقد و بررسی نظریه‌های دولت از منظر حکمت سیاسی متعالیه (دولت اخلاقی، دولت مطلقه، دولت فلسفی، دولت فقهی، دولت عرفانی، دولت مدرن، دولت ملی)؛

۲. کارویژه‌های دولت از منظر حکمت سیاسی متعالیه (آزادی، امنیت، عدالت، قدرت، قانون، جنگ و صلح، محبت و دوستی، تعلیم و تربیت، حقوق بشر، محیط زیست، پیشرفت، تمدن)؛

۳. نظریه دولت مطلوب از منظر حکمت سیاسی متعالیه: ظرفیت‌های حکمت سیاسی متعالیه برای ارائه دولت متعالیه (ماهیت دولت، کارویژه دولت، غایت دولت)؛

۴. تجربه حکمرانی در جمهوری اسلامی ایران از منظر حکمت سیاسی متعالی (مردم‌سالاری دینی، مشروعیت، استقلال)؛

۵. از فارابی تا فیلسوفان مسلمان معاصر: مقایسه نظریه‌های دولت از منظر مکاتب فلسفه سیاسی اسلامی (نظریه دولت با رویکرد فلسفه سیاسی مشاء، نظریه دولت با رویکرد فلسفه سیاسی اشراق، نظریه دولت با رویکرد فلسفه سیاسی متعالیه).

در اینجا از همه همکارانم در گروه فلسفه سیاسی پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی آقایان رجبعلی اسفندیار، محمد پزشکی، احمدرضا یزدانی مقدم و مرتضی یوسفی‌راد به دلیل همراهی و مشارکت در پیشبرد مباحث فلسفه سیاسی متعالیه سپاسگزاری می‌کنم. نظارت علمی و همکاری استادان ارجمند دکتر نجف لک‌زایی و دکتر منصور میراحمدی و اعضای محترم کمیته علمی کنگره برایم

مُغتتم و پر خیر و برکت بوده است که از آنان سپاسگزاری می‌کنم. نگارنده در تمامی مراحل و بیش از آنچه انتظار می‌رفت، از مشاوره و راهنمایی‌های این بزرگواران بهره گرفته است. دکتر احمدرضا یزدانی مقدم متن حاضر را مطالعه و در تکمیل و اصلاح برخی مباحث محتوایی و مستندات، کمک شایانی کردند که از ایشان قدردانی و تشکر می‌شود. همچنین در پایان، زحمات رئیس محترم پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی دکتر مختار شیخ‌حسینی، دبیر اجرایی کنگره دکتر محمود فلاح و همکار کنگره آقای پرویز کاظمی و سایر همکارانم در پژوهشکده علوم و اندیشه سیاسی و نشر پژوهشگاه، شایسته قدردانی و سپاسگزاری است.

و من الله التوفیق

شریف لکزایی

مدیر گروه فلسفه سیاسی

و دبیر علمی کنگره حکمت سیاسی متعالیه